

РОЛЯ НА ИНОВАЦИИТЕ ЗА ПОВИШАВАНЕ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТТА НА БЪЛГАРСКИТЕ ПРЕДПРИЯТИЯ

Представено е значението на иновациите сред останалите фактори за повишаване на конкурентоспособността на българските предприятия. Това е постигнато чрез систематизация на резултатите за България от съществуващите анализи и изследвания на бизнес-средата, както и чрез провеждането на допълнително самостоятелно проучване на операциите и стратегиите на българските фирми, факторите, компонентите, индексите и показателите, характеризиращи иновациите са сравнени по степен на проблемност с останалите елементи на средата и на фирмените операции и стратегии. Сред основните резултати от изследването се откроява потвърждаването на водещите теоретични постановки в областта на конкурентоспособността на етапа на развитие, на който се намира България и предвид фазата на икономическия цикъл на световната и националната ѝ икономика, иновациите са важен, но не и основен приоритет за повишаване конкурентоспособността на българските фирми в средносрочен период.

JEL: H12; L1; M0; O3; Z18

Световната икономическа криза постави на преден план възможностите за постигане на висока конкурентоспособност на микроравнище в национален мащаб и на равнище регионални обединения. Тя наложи преоценка, преосмисляне и формиране на нови национални и наднационални политически насоки за повишаване на микроконкурентоспособността. В тази ситуация България се намира в особено положение – от една страна, като член на политическо и икономическо обединение от държави с амбиции за световно лидерство в областта на базираната на знанието конкурентоспособност, а от друга, като една от държавите с най-нисък БВП на глава от населението и с най-нисък иновационен потенциал сред останалите членки на това обединение.

Реформаторската програма на Европейския съюз от 2000 г. – Лисабонската стратегия не съумя да изпълни своето основно предназначение, а именно чрез изпълнението ѝ Съюза да се превърне в най-динамичната и

¹ Надежда Иванова е експерт в Министерство на икономиката, енергетиката и туризма, e-mail: nnivanova@abv.bg.

конкурентоспособна икономика в света към 2010 г. Факт е, че през 2010 г. по-голямата част от държавите-членки, включително и България, са далеч от постигането на заложените в стратегията цели. Провалът на тази стратегия, без реалното публично отчитане на причините, които пречат на ЕС от постигането на нейните приоритети и механичната ѝ замяна със стратегията за интелигентен, устойчив и приобщаващ растеж (ЕВРОПА 2020) логично повдига въпроса до каква степен е възможна и най-вече полезна и рентабилна, реализацията на целите на тази втора обща стратегия в условията на криза за страни на по-нисък стадий на икономическо развитие, спрямо средното равнище за съюза, каквато е България.

Членството на страната ни в ЕС, освен допълнителните разходи, свързани с изпълнението на целите на ЕВРОПА 2020 в национален мащаб, има и своята по-висока цена. Многостранните ангажменти на страната пречат на възможностите за протекционизъм в годините на рецесия и възстановяване. В допълнение на това самото еврочленство, предполага свободно движение на стоки, хора и капитали в рамките на Съюза и доведе до допълнителна либерализация на търговията спрямо пазарите на трети страни в условия на криза.

В този контекст възниква въпроса за значението на иновациите за повишаване конкурентоспособността на предприятията в българските условия, при конкретния стадий на развитие и фаза на икономическия цикъл, на които се намира страната.

Тезата, че иновациите са важни за повишаване конкурентоспособността на предприятията в България сама по себе си не е достатъчна, поне не и отчитайки постулатите на основните направления в теорията за конкурентоспособността и резултатите от изследванията за страната. Според един от авторите на Доклада за глобална конкурентоспособност – Майкъл Портьър степента на развитие е водеща за дефиниране на основните фактори, определящи политическите действия в областта на конкурентоспособността. Съгласно методологията на Световния икономически форум (WEF), България все още попада в групата на страните, за чието конкурентоспособно развитие от ключово значение са факторите, имащи отношение към ефективността, а не към иновациите, както е за по-голямата част от държавите-членки на ЕС.² Същевременно сред основните тези на директора на Международния институт за развитие на управлението (IMD) проф. Стефан Гарели е, че политическите мерки в областта на конкурентоспособността трябва да бъдат съобразени с икономическия цикъл. Неговите възгледи относно това кои са конкурентоспособните продукти съгласно потребителските предпочитания в различните фази от икономическия цикъл се изразяват в следното: при

² В т.ч. съгласно последния доклад на Световния икономически форум, за Австрия, Белгия, Кипър, Чехия, Дания, Финландия, Франция, Германия, Гърция, Ирландия, Италия, Люксембург, Малта, Холандия, Португалия, Словения, Испания, Швеция и Великобритания (Global Competitiveness Report 2011-2012, World Economic Forum, p. 11).

низходяща фаза на цикъла (в каквато в момента се намира България) потребителите все повече се влияят в своя избор от цената на продукта и все по-малко от качествените му, базирани на знание, характеристики.

В този контекст, предвид конкретните условия и стадия на развитие на България, е важно да се оцени ролята на иновациите за повишаване конкурентоспособността на българските предприятия в средносрочен период с оглед определяне на точното място, което те би трябвало да заемат сред приоритетите на текущата национална политика на страната за повишаване на микроконкурентоспособността.

Целта тук е да се представи значението на иновациите *сред останалите фактори за повишаване конкурентоспособността на българските предприятия*. Във връзка с това е необходимо да се изпълнят следните основни **задачи**:

1. Да се открие значението на иновациите *сред факторите на бизнес-средата* за повишаване конкурентоспособността на българските предприятия;
2. Да се представи ролята на иновациите *сред останалите процеси вътре в предприятията* конкретно за България, от гл.т. на конкурентоспособността;
3. да се отчете *мястото на иновациите в политиката за повишаване конкурентоспособността на българските предприятия* (чрез представянето на конкретни препоръки при формирането на една такава политика).

За изпълнението на целта в рамките на публикацията е представена ролята на иновациите за повишаване конкурентоспособността на българските предприятия сред останалите фактори на бизнес-средата чрез проследяване на резултатите от четирите основни периодични изследвания в областта на конкурентоспособността, правени за страната, а именно: ползват се резултатите от първото и единствено по рода си национално българско изследване, чиято методология е изработена от Министерството на икономиката и енергетиката и туризма (МИЕТ), от изследването за напредъка на държавите-членки на ЕС по изпълнение на целите от Лисабон (The Lisbon Review), от изследване, проведено сред най-големите, най-динамичните и най-отворени икономически държави за улеснение на чуждестранните инвеститори (Годишника за световна конкурентоспособност – WCY на IMD) и от най-мощното изследване на конкурентоспособността (Доклада за глобална конкурентоспособност – GCR на WEF). Изследванията, чиито резултати са обобщени и анализирани в публикацията са базирани на различни методологии. Използвани са данни от момента, в който България фигурира в посочените изследвания. На базата на сравнението на получените резултати в средносрочен период от отделните провеждани до момента проучвания е

изведена ролята на иновациите сред останалите синтезирани области на средата в контекста на конкурентоспособността на българските фирми.

За определяне ролята на иновациите сред останалите процеси вътре в самите предприятия са използвани резултати от проведено през периода 1 юли – 30 септември 2010 г. самостоятелно емпирично изследване сред 100 български фирми. Включването на предприятията в рамките на проучването е осъществено въз основа на два основни индикатора, а именно – предмет на дейност и размер на предприятието, като са обхванати представители от всеки от шестте района за планиране. Определянето на ролята на иновациите се основава на съпоставка на получените резултати на показателите, имащи пряко отношение към иновационния процес вътре в предприятията с тези с косвена роля за нововъведенията, разпределени по групи дейности за всеки един от елементите от веригата на стойността на Майкъл Портър.

Въз основа на получените резултати за ролята на иновациите на макро- и микроравнище в контекста на микроконкурентоспособността конкретно за България са представени препоръки, които биха могли да бъдат използвани при формирането на българската национална политика за повишаване на конкурентоспособността.

Подходът, на който се основава тази разработка при определянето степента на приоритетност на иновациите сред останалите фактори на фирмената конкурентоспособност се основава на допускането, че колкото по-ниска е оценката спрямо останалите елементи на средата, респ. на дейностите в предприятието, толкова по-проблемен е конкретният елемент и съответно той би трябвало да се приоритизира в по-голяма степен сред останалите елементи в рамките на националната политика за повишаване конкурентоспособността на българските предприятия.

1. Значение на иновациите сред факторите на бизнес-средата за повишаване конкурентоспособността на българските предприятия

Мястото на иновациите сред факторите на бизнес-средата за повишаване конкурентоспособността на българските предприятия може да бъде проследено чрез таблица 1, в която са показани в синтезиран вид резултатите за отделните стълбове, фактори и групи индикатори, включени в състава на изследванията на Световния икономически форум, на Института за развитие на управлението, на Прегледа за изпълнението на целите от Лисабон и на МИЕТ.

Таблица 1

Мястото на иновациите сред факторите на бизнес-средата за повишаване конкурентоспособността на българските предприятия

GCI/NGCI на WEF (ср. ст. за 2004-2009)		WCY на IMD (ср. ст. за 2006-2009)		The Lisbon Review (ср. ст. за 2004-2008)		МИЕТ (ср. ст. за 2001-2008 г. – количествен индекс)		
Стилб	Ср. ст.	Фактор	Ср. ст. на претегленото място за периода	Измерение (подиндекс)	Ср. ст.	Групи индикатори	Верижен индекс	
							2005/база 2001=100	2008/база 2006=100
Иновации	2.79	Управленски практики	91	Иновации и R&D	2.97	Макроикономическа среда	108.13	98.75
Инфраструктура	3.13	Финанси	88	Устойчиво развитие	2.99	Ефективност на публичните институции	105.89	102.20
Размер на пазара	3.16	Производителност и ефективност	87	Информационно общество	3.11	Ефективност на бизнеса	106.70	100.99
Институции	3.17	Научноизследователска инфраструктура	87	Социално включване	3.18	Качество на човешките ресурси	102.07	101.42
Технологична готовност	3.32	Здравеопазване и околна среда	81	Либерализация	3.55	Инфраструктура	117.44	106.57
Развитие на бизнеса	3.62	Базисна инфраструктура	80	Бизнес среда	3.82	Технологично равнище и иновационен потенциал	103.06	106.84
Ефективност на стоковите пазари	3.81	Национална икономика	74	Свързани индустрии	3.83			
Развитие на финансовите пазари	3.97	Бизнес законодателство	74	Финансови услуги	3.85			
Висше образование и обучение	4.02	Институционална рамка	71					
Ефективност на трудовия пазар	4.08	Трудов пазар	71					
Макроикономическа стабилност	5.00	Отношения и ценности	71					
Здравеопазване и основно образование	6.13	Заетост	69					
		Обществена рамка	69					
		Образование	69					
		Цени	65					
		Технологична инфраструктура	64					
		Фискална политика	52					
		Международна търговия	36					
		Международни инвестиции	32					
		Публични финанси	17					

Източник: Таблицата е съставена от автора въз основа на собствени изчисления и данни от докладите за глобална конкурентоспособност 2004-2005, 2005-2006, 2006-2007, 2007-2008, 2008-2009 и 2009-2010 на WEF; годишниците на световната конкурентоспособност на IMD за 2006, 2007, 2008 и 2009 г.; прегледите на изпълнението на стратегията за конкурентоспособност от Лисабон за 2002-2003, 2004-2005, 2006-2007 и 2008-2009 г.; Анализ на резултатите от системата за мониторинг на конкурентоспособността на икономиката на България и избрани страни от ЕС, МИЕТ, 2007; Конкурентоспособност на българската икономика през 2008, МИЕТ, 2009.

В Доклада за глобална конкурентоспособност на WEF през последните няколко години фигурират 12 основни стълба с индикатори, в т.ч. институции, инфраструктура, макроикономическа стабилност, здравеопазване и основно образование, висше образование и обучение, ефективност на стоковите, трудовия и финансовите пазари, технологична готовност, размер на пазара, развитие на бизнеса и иновации, чиито стойности стоят в основата на формирането на Глобалния индекс за конкурентоспособността (GCI). Съгласно възприетия в случая подход за определяне на степента на приоритетност на иновациите в рамките на българската национална политика за повишаване на конкурентоспособността е осъществено сравнение между средната стойност на подиндекса Иновации за периода 2004-2009 г., спрямо средните стойности на останалите подиндекси, включени в състава на Глобалния индекс за конкурентоспособността конкретно за България.³ Методологията на **Прегледа на изпълнението на целите от Лисабон** от своя страна предполага изчисление на резултатите на отделните държави по осем измерения: информационно общество, иновации, изследване и развитие, либерализация, свързани индустрии, финансови услуги, бизнес-среда, социално включване и устойчиво развитие. Степента на приоритетност на иновациите сред останалите елементи на бизнес-средата в случая би могла да се определи на базата на сравнението между средните стойности за България за периода 2004-2008 г.⁴ на подиндекса иновации, изследване и развитие спрямо средните стойности на останалите подиндекси, които се изчисляват в изследването за същия период. Методологията на **МИЕТ**, от своя страна е по-различна по своя характер. При нея (за разлика от предишните две) се изчислява, не статиката, а динамиката на отделните групи индикатори, определящи конкурентоспособността в сравнение с определена базова година. В случая е използвана само количествената част от изследването на МИЕТ, поради недостатъчната продължителност на качествените проучвания, провеждани от министерството. В публично оповестените доклади са представени два верижни индекса на изменение на групите индикатори – за 2005 спрямо 2001 г. и за 2008 спрямо 2006 г. При проследяването на степента на приоритетност на иновациите спрямо другите фактори на средата, определящи конкурентоспособността в случая са сравнени двата представени верижни индекса за групата индикатори технологично равнище и иновационен потенциал спрямо верижните индекси на останалите групи индикатори, включени в методологията за съответната година. Методологията на **Международния институт за развитие на управлението** не предвижда обособяването на показателите, характеризиращи нововъведенията в отделен фактор, стълб или индекс. Същевременно в изследванията, на които се основава съставянето на годишниците за световната конкурентоспособност са обособени три групи (подфактори) със значителен брой показатели с пряко отношение към иновационния процес. Тези групи са „технологична инфраструктура”, „научна инфраструктура” и „образование” и съгласно

³ 2004 е годината, в която за пръв път се публикуват данни за Глобалния индекс на конкурентоспособността в докладите на Световния икономически форум и съответно за представените в таблицата стълбове (подиндекси) в близък до сегашния им вид.

⁴ От момента, в който страната фигурира в посоченото изследване (2004 г.).

методологията на IMD представляват близо две трети от показателите, включени във фактор Инфраструктура. Големият брой индикатори, включени в проучването и липсата на относителна обособеност на показателите, характеризиращи иновациите в това изследване налагат определянето на мястото на иновациите сред останалите фактори на средата да се основава на оценки, получени въз основа на сравнението на средните стойности на подфакторите „технологична инфраструктура”, „научна инфраструктура” и „образование” с останалите 17 подфактора, на които се базира класирането на страните, съгласно методологията на IMD.⁵

Основни изводи

- Средната стойност на индекса на стълб Иновации, съгласно методологията на Световния икономически форум, за периода 2004-2009 г. действително е най-ниска спрямо средните аритметични на индексите на останалите стълбове за същия период, което съгласно възприетия в настоящата публикация подход поставя иновациите като основен приоритет на политиката за повишаване на конкурентоспособността от гледна точка на средата.
- Подобна е и ситуацията със средната стойност на подиндекса за иновации, изследване и развитие съгласно методологията на Прегледа за изпълнение на целите от Лисабон, който също е с най-ниски средни стойности спрямо останалите подиндекси от това изследване за периода 2004-2008 г.

⁵ Предвид факта, че Годишникът не предвижда извеждането на отделна оценка за всеки от 20-те подфактора, включени в състава на четирите основни фактора, оказващи въздействие върху конкурентоспособността, а в него е представено само относителното място на страните по отделните подфактори спрямо включените в изследването конкурентни бизнес дестинации, отчитайки, че през отделните години, в които България участва в класирането, броят на държавите, с които тя бива сравнявана се променя, при определянето на мястото на иновациите спрямо останалите фактори на средата, включени в изследването се използва следната методика: за да се получи съпоставимост на данните се посочва относителното място на страната сред останалите държави. Това е постигнато чрез претегляне на съответното място, на което се намира България за определен подфактор с общия брой страни, включени в класацията за съответната година и полученият резултат се умножи по 100, и се закръгли до цяло число. Възможните получени „претеглени места” получават стойност от 1 до 100. Тези граници са зададени поради факта, че 61 е максималният брой страни, които са били изследвани през периода и ако дадена държава заема първо място сред 61 страни, то нейното претеглено място по зададената методика не може да бъде по-малко от 1 и съответно за всяка от годините, ако дадена страна по някой от подфакторите заема последно място, или най-лошото възможно класиране, то нейното претеглено място ще бъде 100. Следователно колкото е по-ниска стойността на т.нар. претеглено място, толкова е по-добра относителната позиция на страната спрямо останалите държави по съответния подфактор. В колоната от таблицата са представени изведените средни величини от претеглените места за периода за България за съответния подфактор.

- За разлика от статичния, в динамичен аспект, съгласно методологията на МИЕТ, групата индикатори за технологично развитие и иновационен потенциал, според резултатите за двата верижни индекса, е сред най-проблемните, но не и най-проблемен елемент. Така например, съгласно оповестените от министерството резултати за периода 2001-2005 г. най-малко е подобрението в показателите за качество на човешките ресурси и след това за иновациите, от гледна точка на конкурентоспособността. През периода 2006-2008 г., като ефект от кризата, се наблюдава влошаване на макроикономическите показатели и сравнително по-слабо подобрение на тези, отчитащи ефективността на бизнеса, качеството на човешките ресурси и ефективността на публичните институции. Съгласно резултатите на това изследване в годините непосредствено след присъединяването към ЕС технологичното равнище и иновационния потенциал са най-динамично развиващата се в положителна посока група индикатори, отчитащи конкурентоспособността.
- Съгласно методологията на Института за развитие на управлението също, подобно на методологията на МИЕТ, подфакторите, имащи пряко отношение към иновациите не са сред най-проблемните според резултатите от изследванията. Средната аритметична на средните претеглени места за периода на подфакторите „технологична инфраструктура”, „научна инфраструктура” и „образование” е $(87+69+64):3 = 73,33$, което съгласно възприетия в публикацията подход нарежда подфакторите „управленски практики”, „финанси”, „производителност и ефективност”, „здравеопазване и околна среда”, „базисна инфраструктура”, „национална икономика” и „бизнес законодателство” като значително по-приоритетни в рамките на политиката за повишаване на конкурентоспособността спрямо подфакторите, характеризиращи иновациите. Като единствено по-приоритетно за политиката за повишаване на конкурентоспособността се проявява подобряването на научната инфраструктура. Съгласно резултатите от изследванията на IMD технологичната инфраструктура и образованието са сред областите, за които България има относително най-добро класиране спрямо останалите проучвани държави.

2. Значение на иновациите сред останалите процеси вътре в предприятията конкретно за България, от гледна точка на конкурентоспособността

Мястото на иновациите сред останалите процеси вътре в предприятията конкретно за България, от гледна точка на конкурентоспособността, може да бъде проследено чрез табл. 2.⁶

⁶ Таблицата е съставена по данни от проведено самостоятелно от автора емпирично изследване сред 100 български предприятия, използвайки въпросник, в който разделението на групите въпроси за изследване на бизнес операциите и стратегиите на предприятията в контекста на изучаване на тяхната конкурентоспособност се основава на веригата на стойността на Майкъл Портър.

Таблица 2

Място на иновациите сред останалите процеси вътре в предприятията съгласно
Портървата верига на стойността

1	2	3	4	5	6
Елемент от веригата на стойността	Наименование на показателя, имащ отношение към иновациите	Формулировка на въпроса от изследването за този показател	Средна оценка на показателя с отношение към иновациите	Средна аритметична на средните оценки на останалите показатели от съответния елемент от веригата	Оценка на ролята на иновациите спрямо останалите дейности вътре в предприятията за повишаване конкурентоспособността на българските фирми ($5 - \sum 4i/i$)
Входяща логистика	Степен на уникалност на използваните суровини и материали	Производствения процес на Вашето предприятие предполага използването на 1=стандартни – 5=уникални суровини и материали	2.95	$(4,02+4,5+3,68)/3 = 4,07$	1.12
	Степен на създаване на суровини и материали	Във Вашето предприятие разчитате изцяло на 1= закупени от външни източници суровини и материали – 5= суровини и материали, създадени вътре в предприятието	2.84	$(4,02+4,5+3,68)/3 = 4,07$	1.23
Операции	Степен на приложение на процесни иновации	Производственият процес във Вашата фирма: използва 1=трудоемкоинтензивни методи и/или остарели процесни технологии – 5=най-добрата и ефективна процесна технология в световен мащаб	3.61	$(2,98+4,09+2,13)/3=3,07$	-0.54
Изходяща логистика	Степен на вискателност на външните за предприятието участници във веригата на стойността	За пласиране на крайния продукт до потребителите във Вашата фирма: В) 1=към Вашето предприятие има високи изисквания и Ви се налагат условия от страна на външните за предприятието участници във веригата до потребителите (търговци на едро, търговци на дребно) по отношение на качеството и цената на продукцията, която предлагате (в случай, че има такива) – 5= външните за предприятието участници във веригата не налагат свои изисквания и условия на Вашето предприятие по отношение на условията на доставка	3.63	$(4,3+3,76+3,23)/3 = 3,76$	0.13

Маркетинг и продажби	Степен на използване на клиентите като източник на идеи за иновации	При решенията за производство и реализация на продукта във Вашата фирма: А) 1= не изготвяте и не поръчвате изготвянето на пазарни проучвания – 5= винаги се основавате на резултатите от предварително проведени пазарни проучвания	2.77	$(2,63+2,64+2,94+1,77)/4=2,5$	-0.27
	Степен на стремеж към качество, при разработването на фирмени стратегии	Б) разчитате преимуществено на 1=ниска цена – 5= високо качество на продукта	3.13	$(2,63+2,64+2,94+1,77)/4=2,5$	0.63
Обслужване	Степен на обновяване/развитие на продукцията съобразно предпочитанията на клиентите	По отношение на обслужването на клиентите: В) степента, в която осигурявате допълнителна настройка/преработване на продукта съгласно предпочитанията на клиента – 1= не осигурявате такава – 5= осигурявате такава за всеки клиент	2.54	$(4,72+2,34+4,3+4,17)/4=3,88$	1.34
Снабдяване	Степен на използване на най-новите и модерни ДА	По отношение на решенията за дълготрайните активи (ДА) във Вашата фирма: А) закупуването на ДА във Вашата фирма се определя преимуществено 1= от амортизирането на старите – 5= от появата на нова, по-модерна технология	2.06	$(2,24+1,7+1,92)/3=1,95$	-0.11
	Степен на приспособяване на ДА към нуждите на предприятието (степен на уникалност на използваните ДА)	Б) до каква степен приспособявате техниката към нуждите на Вашето производство 1= използвате готова техника без никакви трансформации по нея – 5= използваната техника е уникална и е изцяло съобразена с нуждите на Вашето производство	1.56	$(2,24+1,7+1,92)/3=1,95$	0.39
Развитие на технологията	Степен на използване на най-новата съществуваща технология	По отношение на технологията във Вашата компания: А) 1= технологичното обновление се осъществява през големи периоди – 5= технологията се обновява в момента на появата на по-нова технология	2.15	1,67	-0.48

	Степен на създаване на собствена уникална технология	Б) 1= се придобива изцяло от външни за предприятието източници – 5= разчитате изцяло на собствени източници за създаване на нова технология	1.60	1,67	0.07
	Степен на приспособяване на придобитата чужда технология към специфичните характеристики на компанията/на продукта	В) 1= използвате стандартна технология във Вашата дейност – 5= придобитата чужда технология се приспособява към специфичните характеристики конкретно на Вашата компания и произвеждания от Вас продукт	1.49	1,67	0.18
Управление на човешките ресурси	Степен на участие на служителите като източник на идеи за иновации	Политиката по отношение на служителите, провеждана във Вашата фирма, е: В) 1= служителите не участват в развитието на продуктите – 5= служителите са важен източник на идеи за усъвършенстване на продуктите на предприятието	1.73	$(1,91+1,71+2,3)/3=1,97$	0.24
Фирмена инфраструктура	Степен на осигуряване на адаптивност на предприятието спрямо пазарните промени	Мениджърите във Вашето предприятие: Ж) мениджърите на предприятието осигуряват 1= ниска – 5= висока адаптивност на Вашата компания спрямо пазарните промени	2.36	$(2,04+1,99+1,66+1,79+1,97+1,97+1,51)/7=1,85$	-0.51

Източник: Таблицата е съставена от автора.

В случая в първата колонка от таблицата са посочени елементите от веригата на стойността на М. Портьр⁷, съгласно които са съставени групите въпроси, на чиято основа е проведено изследването. Във втората колонка са посочени показателите с пряко отношение към иновационната дейност на предприятията за всяка една от групите въпроси. В третата колона са представени съответно въпросите към предприятията, въз основа, на които са получени оценките за съответните показатели. В случая е използвана петстепенна скала, при която 5 е най-високата оценка по отношение на конкурентоспособността, а 1 е най-ниската. В четвъртата колонка е посочена стойността на средната аритметична величина на оценките, получени от фирмите за съответния показател. В петата колонка са представени средните аритметични на средните оценки, получени

⁷ Същността и съдържанието на веригата на стойността е подробно описана от М. Портьр в книгата му „Конкурентно предимство”. Porter M., Competitive Advantage: Creating and Sustaining Superior Performance, Free Press, 1985, pp.37-43.

за останалите показатели (нямащи пряко отношение към иновационните процеси във фирмите), присъстващи в съответната група индикатори по елементи на веригата на стойността. Основна за определяне на крайния резултат от това изследване е шестата колонка от таблицата, в която на практика е осъществено сравнение на средните оценки, които са получени за показателите с пряко отношение към иновациите спрямо средните оценки за тези, нямащи пряко отношение към нововъведенията, но отнасящи се за същия елемент от веригата на стойността на Портър, включени в изследването. В случая са представени разликите по редове от резултатите, представени в колона 5 и колона 4. Съгласно възприетия в публикацията подход и методика в тази част от изследването, колкото е по-висока стойността на резултата, получен в колона 6 за съответния показател, толкова този показател, и съответно този елемент от веригата (от гл.т. на иновациите), е по-проблемен и съответно следва да се приоритизира в по-голяма степен в рамките на една политика, провеждана на макроравнище, за повишаване на фирмената конкурентоспособност.

Основни изводи

- Елементите от веригата на стойността на българските фирми, за които показателите за иновации са с по-високи оценки от средните равнища на останалите показатели за тези елементи (за които крайният резултат, получен в колона 6 е отрицателно число) са операции и фирмена инфраструктура. Това са единствените елементи от веригата, при които, съгласно възприетия подход и резултатите от проведеното изследване, показателите с пряко отношение към иновациите не са по-проблематични от останалите показатели за конкретния елемент, включени в изследването и съответно в тези области нововъведенията са в по-малка степен приоритетни от гл. т. на политиката за повишаване конкурентоспособността на българските предприятия.
- За по-голямата част от елементите на веригата на стойността (в т.ч. входяща логистика, обслужване, развитие на технологиите, управление на човешките ресурси, изходяща логистика, снабдяване, маркетинг и продажби), съгласно резултатите от проведеното сред българските предприятия изследване, показателите с пряко отношение към иновациите са с по-ниски оценки от средните равнища на останалите показатели за съответния елемент. Съгласно възприетия в настоящата публикация подход за тези елементи от веригата на стойността иновациите би следвало да се считат за приоритетни от гл. т. на политиката за повишаване конкурентоспособността на българските фирми.
- Същевременно резултатите получени в последната (6-тата) колонка в по-голямата част от случаите са в границите между +1 и -1. При петстепенна скала това означава, че разликите в степента на проблемност между показателите с пряко отношение към иновациите и останалите показатели, включени в изследването по отделните елементи на веригата на стойността

не са големи, от което би могло да се направи извода, че на съвременния етап иновациите във фирмените операции и стратегии следва да бъдат приоритет за една национална политика за повишаване на конкурентоспособността в степен близка до тази на другите⁸ характеристики на процесите в българските предприятия.

3. Роля на иновациите в политиката за повишаване конкурентоспособността на българските предприятия

От представеното дотук биха могли да бъдат изведени следните изводи и съответно да бъдат направени следните препоръки към политиката за повишаване на конкурентоспособността на българските фирми към настоящия момент от гледна точка на значението на иновациите:

- Изследването на бизнес-средата от гледна точка на конкурентоспособността се основава на основните периодични сравнителни проучвания, от момента, в които в тях фигурират резултати за България. Съгласно две от тях – това на Световния икономически форум и това на Прегледа на изпълнението на целите от Лисабон, иновациите са оценени като най-проблемни области на българската бизнес-среда от гледна точка на конкурентоспособността и според възприетия в публикацията подход те следва да се приоритизират рамките на българската национална политика за повишаване на конкурентоспособността. Същевременно разглеждането на иновациите не в статичен (както е за посочените две изследвания), а в динамичен аспект, съгласно методологията на МИЕТ, показва че технологичното равнище и иновационния потенциал на българските фирми са едни от най-бързоразвиващите се в положителна посока индикатори на средата от гл.т. на конкурентоспособността в условията на криза. От своя страна според резултатите от друга статична методология – тази на Международния институт за развитие на управлението, иновациите са проблемни, но не и най-проблемните елементи на средата в контекста на конкурентоспособността. Съгласно изследванията на института и на базата на собствени изчисления е установено, че със сигурност управленските практики, финансите, производителността и ефективността са сфери, към които следва да се насочат в значителна по-висока степен политическите усилия с цел повишаване на фирмената конкурентоспособност. Към тези сфери биха могли да бъдат допълнени качеството на човешките ресурси и ефективността на публичните институции, в подобрението на които се наблюдава забавяне съгласно методологията на МИЕТ.
- Изследването на важността на иновациите спрямо останалите компоненти от фирмената дейност също показва многозначителни резултати. От една страна действително за по-голямата част от елементите на фирмените операции и стратегии, съгласно Портървата верига на стойността,

⁸ Нямащи пряко отношение към иновациите.

иновациите средно са по-проблемни от неиновационните дейности на предприятията. Същевременно различията в степента на проблемност на иновационните спрямо останалите фирмени дейности не са големи, което още веднъж показва, че политическите мерки в областта на конкурентоспособността в никакъв случай не следва да бъдат концентрирани категорично единствено и само върху иновациите, а да способстват за преодоляването на слабостите, доколкото това е възможно, във всички компоненти на фирмените дейности с отношение към конкурентоспособността на българските предприятия.

- Получените резултати до голяма степен потвърждават водещите теоретични постановки на изследователите в областта на конкурентоспособността, а именно: че на етапа на развитие, на който се намира България и предвид фазата на икономическия цикъл на световната и националната икономика, иновациите са важен, но не и основен приоритет за повишаване конкурентоспособността на българските фирми в средносрочен период. Следователно в националната политика за повишаване конкурентоспособността на българските предприятия (при условие, че се базира на възприетия в настоящата публикация подход на приоритизиране на най-проблемните области в средата и във фирмените операции и стратегии) следва успоредно с мерките за повишаване на иновационната активност да залегнат и други мерки, които да способстват за запазването и подобряването на конкурентните позиции на българските предприятия в условията на криза.